

Българският цар Самуил

Иван Михайлов

На 19 ноември се навършват 1000 години от смъртта на цар Самуил.

В българското общество името на цар Самуил се споменава често. Но кой беше той? Кое и какво царство той така героично защитаваше?

Тези въпроси са получили красноречив отговор в много исторически документи, писани главно от средновековни гръцки автори. И други чужди историци имат принос в изследванията на Самуиловото царуване. Така че, в следващите редове даваме само кратко описание на най-значимите събития от този период. Да повторим: в тази задача сме водени единствено от неоспоримите исторически факти.

1. Царуването на Самуил е последната заключителна фаза на Първата Българска Държава. По името на столицата, някои историци с право го наричат „Охридска България”, както преди това има „Преславска” и по-късно „Търновска” (според столиците – градовете Преслав и Търново). След Охридското Царство България пада под близо 200 години византийско владичество.
2. Преди Самуил България силно разширява границите си и обхваща целия Балкански полуостров, включително Албания до Адриатика и стига до днешна Централна Гърция - Коринтския залив. На север достига Карпатските планини, включва днешна Румъния, заедно с Трансилвания и Бесарабия. При някои царе България е значително по-голяма по територия от днешна Франция. Тя се явява третата политическа и военна сила в Европа, отстъпваща само на Византия и на Свещената Римска Империя на Карл Велики (768-814). През Средните векове цяла Сърбия с Белград и с крайните южни и западни провинции е под българска власт за повече от две столетия. Както знаем, най-важните владетели от Първото Българско Царство бяха царете Крум, Борис и Симеон.
3. Постоянна политика и главна цел на Византия винаги е била унищожаването на Българската държава. Много войни периодично се водеха между двата съперника. Често български царе стигаха стените на Константинопол, имаха блестящи военни победи и в битки пленяваха дори византийски императори.
4. След Симеон (893-927) тронът се заема от сина му Петър. Неговото дълго управление беше непопулярно, всред народа се ширеше недоволство. Считан за добър като човек, той като цяло се оказал слаба личност и цар, силно занемарил отбраната на страната.

Срещу явната опасност в македонските провинции се надигнал открит бунт, воден от първородния син на цар Симеон – монахът Михаил. След смъртта на Михаил, последователите му бягат в Епир, където византийските власти ги залавят и подлагат на жестоки изпитания.

5. В 967 г. Византия подбужда Киевския княз Светослав да нападне България. С 60-хилядна армия Добруджа е окупирана и откъсната от България. След като опустошил страната, Светослав се оттеглил, но скоро отново се върнал с нови завоевания в българските земи. След дипломатическа игра Светослав минава на страната на българите, но в крайна сметка бива прогонен от византийския

император Йоан Цимисхи (969-976). Като следствие, Византия завзема източната половина на българската държава със столицата Преслав.

6. След смъртта на цар Петър в Македония отново избухнало въстание против византийската власт в България. Византийските нрави, особено в императорския двор и в църковната йерархия били на много ниско ниво. Голяма част от Източна България била проядена от властващата византийска корупция, докато западните провинции си оставали здрав пазител на националните традиции и ред. Затова, бунтът бил сериозно усилване за спасяване на България.

Начело на тази въоръжена съпротива били четирима братя – Мойсей, Самуил, Аарон и Давид. Техният баща – княз (комит) Никола, болярин и богат земевладелец от Средец (София) бил в тесни връзки с двора в Преслав.

7. Император Цимисхи воювал три години с арабите и гореспоменатите братя използват това време да укрепят държавата и се радват на растяща известност и външно признание. В 973 г. българска делегация е приета от германския Император Ото I в Кведлинбург. Междувременно от Източна България пристигат като бежанци високопоставени служители и военни, често с прабългарски произход и предлагат да работят за Охридското царство. Един от тях е пернишкият воевода Кракра.
8. В Охрид пристига и българският Патриарх Давид, отстранен и прокуден от византийския император Цимисхи. По времето на Симеон и Петър седалище на Патриаршията бил Дръстър (Силистра), по-късно преместено в Средец, Мъглен и Преспа. В крайна сметка Охрид става не само столица на Царството, но и седалище на Българската Църква.
9. Докато император Цимисхи бил зает със собствените проблеми в арабските земи, Охридска България успява да възвърне някои от наскоро загубените български територии в североизточната част, така че само земите между Балкана и Родопите оставали под византийска власт.

За да приобщи към държавата южните земи, населени със славяни, Самуил изпраща военна експедиция към Тесалия. Там живеят славяни още от седми век. Самуил постига това приобщаване, в което много предишни български владетели търпяха неуспех. Но, по-късно тези славяни отново паднаха под византийска власт.

Цар Самуил завзел Лариса и преселил жителите и в България. Неговият син, Гаврил Радомир (царувал 1014-1016) се оженил за тамошната пленница Ирена. Мощите на почитания в Лариса свети Ахил били взети от там и пренесени в специално построена църква на остров в езерото Малка Преспа.

Докато Самуил бил в Гърция, брат му Мойсей загинал при обсадата на Сяр, а другият брат, Давид бил обграден и убит в битка някъде в Костурско. Някои историци твърдят, че е бил жертва на власи.

10. След като покорил Източна България, император Цимисхи отвлякъл цялата царска фамилия от Преслав в Константинопол.

Борис II (969-972) и брат му Роман, научили за развитието на събитията в Западна България, успяват да избягат от Византия след осем години

пленничество. Бягайки към българската граница, Борис пада жертва в неволна схватка с български граничари, а Роман успява да премине в България.

Като наследници на стара българска родова династия, Самуил и Аарон се заклеват да служат на Роман. Той е провъзгласен за цар, а двамата братя стават негови помощници и първи военначалници. По силата на здрав характер и енергичност, Самуил се издига като втори в държавата след царя, а Аарон е трети.

11. До този момент, заета с вътрешни борби и караници, Византия не предприема никакви действия срещу Охридска България. Вече десет години са минали откакто Цимисхи е завзел земи в източната половина на България.

Най-накрая император Василий II Българоубиец (гр. Вулгарохтонос) тръгва в кампания срещу българите. През Пловдив той стига до Средец и обсажда града. Не успял в дългата обсада, Василий решава да отстъпи.

Но Самуил решава да го преследва. На 17 август 987 г. византийската войска попада в страховитата засада в прохода Траянови врата в долината на река Яворница близо до село Ветрен, облас т Пазарджик на 85 мили източно от София. Византийски историци и поети дават живо описание на поражението на императора, който успява да се спаси само благодарение на смелите си арменски телохранители.

12. След няколко години нови вътрешни междуособици започват във Византия. По това време Аарон развива ревност спрямо своя умен и енергичен брат и установява връзка с византийците. Воден от дълг и отговорност към държава и народ, Самуил няма друг избор освен да накаже брат си Аарон със смъртно наказание. Екзекуцията е изпълнена в местността Разметаница между днешните градове Кюстендил, Дупница и Радомир.
13. След смъртта на Аарон войната с Византия се разгаря. За да подсигури задния си фланг, Самуил завзема град Драч (Дурес) на Адриатическо море. Той преценил, че византийски флот с войска би могла да използва това пристанище.
14. Няма сведения за следващите три години от войната, която Василий II упорито води срещу България, ако не се смятат арабски източници, според които, българският цар Роман отново е взет в плен във Византия, където по-късно умира.
15. Де факто за около 20 години действителният владетел на България е Самуил. Сега, след като Роман е отстранен, Самуил е провъзгласен за Цар (976 г.). Войната с Византия е подновена. Напредвайки първо към Солун (Тесалоника) Самуил побеждава войските, водени от Григорий Таронит (по народност арменец). Григорий е взет в плен. Градът успява да се запази от превземане благодарение на укрепленията си.
16. От там Самуил напредва към Тесалия и прохода Термопили и стига до Атика. Той е с намерение да приобщи пелопонеските славянски племена миленци и еберци. Но, стигайки Коринтския провлак Самуил е спрял.

Византийският пълководец Никифор Уран използва задръжката в Самуиловата кампания, за да се прехвърли с войската си в театъра на бойните действия в

Гърция. На връщане от Термопилите българската войска стига река Сперхей и бива внезапно атакувана от византийците. При това българският лагер не е взел необходимите предпазни и охранителни мерки, от което Никифор се възползва, преминавайки реката през нощта. След огромни загуби, едва спасявайки себе си, Самуил се оттегля в Македония (996 г.)

17. За известно време двете страни се нуждаят от мир и спиране на враждебните действия. Използвайки по-спокойния период, Самуил се заема със заздравяване на позициите си срещу сърбите, които нападат България по същия начин както по времето на цар Симеон. Той покорява всички сръбски земи под властта на местни князе и завзема дори град Зара (дн. Задар) в Северна Далмация. През Босна и Рашка, Самуил се връща в базата си – Охрид. Жупаните (управителите) на тези две страни с готовност му се подчиняват. Един от сръбските князе, Йован-Владимир, след известна съпротива бива победен и докаран в Охрид. Самуил го оженва за дъщеря си Косара и му дава управлението на княжествата Зета (дн. Черна Гора), Залме (Дукла) и Травуния (Требинье). Другата си дъщеря – Мирослава Самуил оженва за Ашот, византийски генерал от арменски произход, взет в плен при обсадата на Солун. На Ашот той поверява управата на Драч.
18. Много византийски благородници започват да се нагаждат към Самуил и да правят отстъпки пред него. Някои даже стигат до там да напуснат Адрианопол (временна столица, дн. Одрин, *б.р.*) и да се съюзят със Самуила.
19. Но бедите не престават да преследват България: врагът атакува на нови фронтове-при Средец, Преслав и в Южна Македония.

Самуиловите воеводи (пълководци) се отбраняват упорито, готови с цената на живота си да защитят независимостта на българската държава. Тези отчаяни смели битки дават основание на изследователите на епохата да я определят като „най-героичната в българската средновековна история”. Безбройни са документираните примери на предана служба на отечеството, на изпълнен дълг и саможертва.

Драгшан, защитникът на крепостта Воден (дн. Едеса в гръцка Македония) два пъти попада във византийски плен, и двата пъти бяга и отново влиза в битката за защита на България. Трети път заловен, той бива посечен по лична заповед на Василий II.

След падането на Лариса, един тесалийски българин на име Николица става доброволец във войската на Самуил. Пленен от византийците, успява да избяга и пак става негов войник.

20. Завършил успешно южната си кампания, Императорът се появява при стените на крепостта Видин на Дунава. Градът пада след осеммесечна обсада, а Василий се насочва на юг към Скопие, също превзет.

Скоро след това византийците прицелват Средец (София), но там са срещнати от силна съпротива на българския воевода Кракра. Чрез предателството на Самуиловият зет Ашот крепостта Драч е предадена на византийската флота, а самият той избягва в Константинопол.

21. Противоборството продължава още осем години без решителна битка и развръзка. Но идва годината 1014. Начело на огромна армия Василий от север

се насочва към крепостта Ключ, където са се укрепили Самуиловите отряди. Ключ е стратегически разположен между планините Огражден и Беласица. Преминавайки изненадващо Беласица, византийският командир Никифор Ксифи излиза в гръб на българите и прави поражението им неизбежно. Самуил се спасява благодарение на сина си Гаврил Радомир, който го качва на своя кон. Той се оттегля в Прилеп, но 15 хиляди български войници са взети в плен от византийците.

Все пак, в битката при западните склонове на Беласица Гаврил Радомир успява да отблъсне византийския генерал Теофилакт Вотаниат, но победата му не променя съотношението на силите на бойното поле и не заличава предишните загуби. Катастрофата е пълна, когато Самуил вижда ослепените си войници, получава удар, от който никога повече не се възстановява (6 октомври 1014). Византийците оставили по един войник с едно око да води сто ослепени.

22. След смъртта на Самуил на трона се възкачва синът му Гаврил Радомир, който участва като доверен помощник на баща си двадесет години във всичките войни. Той не му отстъпвал по смелост, но му липсвал Самуиловият гений на държавник.
23. Василий II напада и завзема редица български крепости – Прилеп, Щип, Мъглен. Предприемчивият император установява тайни контакти с ъс сина на Аарон – Иван Владислав, чийто живот веднаж беше спасяван от Гаврил Радомир. Но сега Владислав злодейски посяга на живота на братовчед си: Гаврил Радомир е убит близо до село Петърско на Охридското езеро (1016).

Междувременно Василий II устройва съзаклатие да бъде убит и Иван Владислав, но не успява. Византийската армия вече се насочва към Битоля, превзема я, а малко след това пада и Охрид. Все пак византийската войска начело с Императора бързо се оттегля след като един неин ариергард бива разбит по пътя между Битоля и Охрид. Византийците са спрени и отстъпват в частични битки също и при Струмица и Средец.

24. По това време Иван Владислав с подлост убива Йован Владимир, зетя на Самуил.
25. Византийците отново се появяват при Битоля. Междувременно, с цел да пренесе войната към източните български области, воеводата Кракра Пернишки прави опит да привлече племената на печенегите на своя страна, но не успява.
26. В 1018 г. Иван Владислав обсажда Драч, но загива в дуел с византийския защитник на града, Никита Пигонит.
27. След това събитие всичко изглежда окончателно изгубено. Царица Мария (вдовицата на Владислав), Патриарх Давид и воеводата Богдан (комендант на „вътрешната“ крепост на Охрид) решават да прекратят всяка съпротива срещу Византия и се предават доброволно. Освен това те възпрепятстват Фружин, големия син на Иван Владислав да поеме короната.

Други воеводи, между които и смелият Ивац са против капитулацията. Стотици български укрепени градове все още са непревзети и биха се отбранявали. Ако Самуил или всеки, надарен с неговата решителност и силен характер би бил жив, съпротивата в тези трудни времена би имала успех.

Василий II се намирал в Константинопол, когато му съобщили че българските вождове са готови да капитулират. Всички воеводи и крепости в Западна България започнали едни след други да се разоръжават. Въпреки това Ивац Воевода, обграден в района Девол в днешна Албания се съпротивлявал до край. Самият Император се опитвал два месеца да убеди Ивац да се предаде. Накрая смелият воевода бил предателски ослепен. Съпротивата продължила и в крайната северозападна област Срем, но нейният защитник, воеводата Сермон също станал жертва на византийска подлост.

Междувременно сръбските князе не направили никакво усилие да се противопоставят и като следствие Византия завладява целия Балкански полуостров.

28. Накратко това е цялата истина за Царството Самуилово. Най-точно бихме го нарекли Западна България.

Пак ще повторим, че гръцките историци, съвременници на тази епоха изтъкват Самуил като Цар на България. Победоносният Василий II е кръстен от самите тях „Българоубиец“ и под това име е познат в историческите общности на различни народи. Преди повече от 250 години Самуил беше възпят като „Крал Български“ от поета на хърватското възраждане Андреа Качич-Миошич.

Величието на Самуил се състои в това, че е всеобщо признат като надарен по рождение предводител. Силата му не се основава на факта, че стана Цар, а на мъжествения характер и качествата му на боец. Двадесет години преди коронясването му, Самуил се бори срещу могъщата Византия, печелейки огромно уважение сред своя и чужди народи.

Дори личности като Борил (от Второто Българско Царство), който се прочува с покушението срещу Цар Калоян, могат се издигнат до царския трон. Но титлата не дава величие на такива индивиди, напротив – те я унижават и принижават чрез слабост и продажност.

Македония може само да се гордее със своя прочут син Самуил.

Да се игнорира истината от гореизброените факти би било равносилно на историческа фалшификация. Многобройни са старогръцките свидетелства, които се позовават на Цар Самуил като българин и царството му като българско. Това се потвърждава и от всички сериозни изследователи от различни водещи национални школи като например французинът Шльомберже, автор на прочутия труд „Византийската Империя на края на 10 столетие“. Земите включени във владенията на Самуил също го определят като българско Царство. Областите Видин, Морава заедно с цялата Дунавска България са в пределите на Самуиловата държава. Тогава как е възможно населението на всички тези земи, заедно със самата Македония да е от някаква „македонска“ националност? При това тогава никой не е даже чул за такава „националност“.

Целта на съвременното македонско освободително движение не е възстановяването на голямата държава, каквато беше създал и владял Самуил, стигаща до Адриатика и Карпатите, до Атина и Константинопол.

Главните политически идеи на македонското освободително движение в момента не засягат земи извън географските граници на Македония. Не желаем да сме

властници върху други народи, нито приемаме чуждо владичество в Македония. Самият народ трябва да е господар на своята политическа съдба.

Нека смелостта на Самуил ни дава кураж, вдъхновява и дарява сили в усилията ни в борбата за независима Македония. По време на царуването на Крум, Борис, Симеон и Самуил, Белград беше само обикновена българска крепост. Но понастоящем някои господа в Скопие сътрудничат в подчиняването на Македония на Белград. Ако цар Самуил се събудеше от гроба си, би им се изплюл в лицето!

В съответствие с енергията и духовната сила на Самуил, нека също браним нашата българска националност. И да отбележим твърдостта, с която гърци и сърби защитаваха тяхната националност не само в епохата на Самуил, но и неизменно след това. Без взаимното уважение на етническите националности в Македония, ние никога не бихме могли да постигнем желаната си цел.

Нашата борба и утрешната независима Македония нямат нужда от фалшификации, последните са нужни само на родоотстъпниците и на поробителите на нашата родина.

Нашата цел в България е братство между всички, без разлика на вяра и националност. Подаваме ръка на всеки, който има воля да пролее кръвта си заедно с нас за свободен живот на хората.

Васил Левски

Бележки на редактора: Статията е писана в 1969 г. и публикувана на английски в сп. *Balkania*, volume III, number 1. Превод: Васил Попвасилев